

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Prawa i Administracji
ul. Władysława Bojarskiego 3, 87-100 Toruń
tel. 566114122
(1961)

Wpł. 27.11.2023
MR

Gdańsk, 6.11.2023 r.

Melina
- prawnik -
- delikwent
Przewodniczący
Rady Dyscypliny Nauki Prawne
dr hab. Wojciech Morawski prof. UMK

Prof. UG dr hab. Wojciech Zalewski
Kierownik Katedry Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
PL 80-309 Gdańsk, Jana Bażyńskiego 6

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr. Arkadiusza Krzysztofa Cieśniewskiego
pt. „Wina w prawie karnym państw angloamerykańskiej kultury prawnej”
przygotowanej pod kierunkiem
dr hab. Janusza Bojarskiego
Toruń 2023 rok.

Wybór tematu rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgra Arkadiusza Krzysztofa Cieśniewskiego, to pogłębione studium z zakresu dogmatyki prawa karnego porównawczego. Wybór tematu ocenić należy za trafny zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. W literaturze polskiej powstało zaledwie kilka opracowań monograficznych na temat teorii i praktyki stosowania prawa karnego państw kultury angloamerykańskiej. Były to jednakowoż opracowania koncentrujące się głównie na prawie angielskim, por. zwłaszcza Stanisława Frankowskiego, *Wina i kara w angielskim prawie karnym*, Warszawa 1976 r., tudzież historii tegoż prawa; por. Kazimierz Baran, *Z dziejów prawa karnego Anglii. Między renesansem a oświeceniem XVI – XVIII w.*, Kraków 1996 r. Współczesne opracowania zbiorowe, jak np. W. Włodarczyk (red.), *Na straży porządku i sprawiedliwości. Prawo karne w Wielkiej Brytanii. Zagadnienia wybrane.*, Tom I i II, Łódź 2022 r. mają charakter przekrojowy. Brakuje opracowań poświęconych w całości danemu systemowi prawa materialnego np. prawu karnemu amerykańskiemu. Monografie Tadeusza Tomaszewskiego, *Proces amerykański: problematyka śledcza*, Toruń, 1996 r., czy wydane niedawno opracowanie Tymoteusza Marca, *Instytucja plea bargainingu w amerykańskim postępowaniu karnym – między ekonomią a sprawiedliwością*, Toruń 2018 r, dotyczą zasadniczo wybranych zagadnień procesowych. Opracowania materialnoprawne dotyczące podstaw odpowiedzialności karnej w

 1

kulturze *common law*, albo nie są nowe, albo nie mają charakteru monograficznego, a już niewiele jest opracowań, nawet artykułowych, które miałyby charakter porównawczy. Recenzowana rozprawa wypełnia zatem istniejącą lukę, gdyż nie tylko odnosi się do fundamentalnej dla prawa karnego problematyki zawinienia, ale nadto prezentuje ją z szerokiej perspektywy komparatystycznej. Dla stosowania prawa w Polsce prezentacja i analiza problemów związanych z wybranym zagadnieniem badawczym jest aktualna, choćby dlatego, że we współczesnym świecie obrót prawny wymaga znajomości podstaw odpowiedzialności karnej w systemach *common law*. Rozprawa uzupełnia polskie piśmiennictwo z zakresu prawa karnego w wybranym przez Autora zakresie.

Cel rozprawy, założenia badawcze, tezy, metody badawcze.

Doktorant Arkadiusz K. Cieśniewski we wstępie rozprawy klarownie wskazał jej cele, założenia i hipotezy.

Autor wymienia dwa podstawowe cele pracy. Pierwszym jest systematyzacja wiedzy o winie w prawie karnym państw angloamerykańskiej kultury prawnej. Drugi deklarowany cel, to zestawienie tak wyodrębnionej problematyki „z regulacją winy w prawie polskim, zmierzające do odpowiedzi na pytanie, czy jakiegokolwiek rozwiązania i doświadczenia tej kultury mogłyby wnieść cokolwiek użytecznego do polskiego prawa” (s.4).

Doktorant bardzo świadomie określił przyjęte w pracy pole badawcze, rezygnując np. z analiz historycznych, do których nawiązuje tylko w niezbędnym zakresie. Z drugiej strony, wybrał szeroką perspektywę porównawczą, zestawiając ze sobą systemy kilku państw kultury *common law*.

Podstawową hipotezą badawczą rozprawy, „jest stwierdzenie, że pozytywne ujęcie winy pozbawione konstrukcji zamiaru ewentualnego (a tak dzieje się w wymienionej kulturze prawnej) skazane jest na dysfunkcyjność”. Kolejną hipotezę Autor sformułował następująco: „właściwy angloamerykańskiej kulturze prawnej, rozproszony i oparty o orzeczenia sądowe sposób definiowania, winy nie może doprowadzić do uzyskania jej optymalnego ujęcia materialnoprawnego” (s.6).

Wydaje się, że obie hipotezy badawcze wymagałyby pewnego doprecyzowania ze względu na swoją ogólnikowość i wieloznaczność. Zbyt duże pole Autor pozostawia na domysły. Co znaczy bowiem stwierdzenie, że „ujęcie winy (...) skazane jest na

dysfunkcjonalność”? O jaką „dysfunkcjonalność” chodzi? Słownikowo tym słowem oznacza się „cechę czegoś, co nie spełnia określonych wymogów i prowadzi do nieprawidłowości” (Wielki słownik języka polskiego, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/57127/dysfunkcjonalnosc>). Tymczasem we wszystkich omawianych systemach dochodzi przecież do skazań osób uznanych za winne czynów uznawanych za przestępstwa, a nadto omawiane państwa mają wypracowane, nierzadko subtelne, systemy kontroli konstytucyjności stanowienia i stosowania prawa (Por. A. Zięba (red.) Konstytucjonalizm w państwach anglosaskich, Kraków 2013). A może Autorowi chodzi o braki teoretycznej debaty na temat winy (np. wzorem niem. *die Höhe Strafrechtslehre*), w tym o brak precyzyjnej teoretycznej konstrukcji zawinienia? A może o jedno i o drugie? A może o jeszcze jakiś inny wymiar „dysfunkcjonalności”?

Podobnie i druga hipoteza zawierająca zwrot o „optymalnym ujęciu materialnoprawnym”? Powtarzając podniesione przed chwilą wątpliwości można dodać i tę, że to co jest optymalne (słownikowo - „najkorzystniejszy w danych warunkach”- źródło jak wyżej) dla jednej kultury nie musi się okazać optymalne dla drugiej. O jaką „optymalność” chodzi? Adekwatną do danej kultury prawnej, a może uniwersalną? A czy można w ogóle mówić o optymalizacji konstrukcji zawinienia w sensie uniwersalnym, albo choć międzysystemowym? Czy nie zaprzeczalibyśmy wówczas samej istocie bycia „najkorzystniejszym w danych warunkach”?

Pomijając pewną intuicyjność i publicystyczność sformułowania hipotez badawczych, stwierdzić należy, że hipotezy ujęte są adekwatnie do przyjętych celów. Autor potwierdza tą spójność kompozycji w kolejnych partiach pracy.

Podobnie jest z przyjętymi i wykorzystanymi w rozprawie metodami badawczymi. We wstępie brakuje, nierzadko praktykowanych w rozprawach doktorskich, deklaracji co do przyjętych metod, ale brak ten nie razi. Autor zna i wykorzystuje metody przyjęte w naukach prawnych, w tym: formalno-dogmatyczną, historyczną, komparatystyczną i inne, dzięki temu Autor dobrze panuje nad tematem.

Konstrukcja rozprawy

Recenzowana rozprawa ma czytelną konstrukcję. Praca składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, a także detalistycznie ujętego spisu źródeł. Łącznie rozprawa liczy 251 stron.

Autor przygotował sobie fundament do dalszych rozważań, już we *Wstępie* podejmując próbę zdefiniowania winy, tudzież opowiedzenia się za jedną ze znanych w nauce koncepcji zawinienia. Autor opowiedział się za tzw. ujęciem kompleksowym. Wydaje się, iż podjęty zabieg był racjonalny. Jak trafnie deklaruje Doktorant „w świecie anglojęzycznym pojmowanie winy jest silnie przesunięte w kierunku zbieżnym z jej rozumieniem psychologicznym”. Taka zapowiedź programowa ewokowała np. posługiwanie się w rozprawie terminem forma/formy winy (*Schuldform*).

Praca ma logiczną strukturę. Rozdział pierwszy, poświęcony został zagadnieniom uwypuklającym odmienności systemu *common law* co ma znaczenie dla końcowych rozważań na temat istoty winy w prawie polskim, a więc kontynentalnym. Autor skupił się tutaj na wyróżnikach i cechach istotnych dla angloamerykańskiego systemu źródeł prawa, w tym prawie precedensowym i kodyfikacjach oraz relacjach między nimi, procedurze karnej, rozważaniach generalnych na temat istoty prawnokarnej winy. Na końcu rozdziału poruszona została kwestia ciężaru dowodu winy.

Konsekwentnie realizując przyjęte założenia rozdział drugi Autor poświęcił omówieniu tzw. form winy znanych w systemach *Common Law*. W jego ramach omówione zostały pojęcia zamiaru, wiedzy, zuchwalstwa, zuchwalstwa kwalifikowanego i niedbalstwa. W rozdziale trzecim przedstawione zostały odstępstwa od zasady winy znane w systemach *Common Law*. Na plan pierwszy wysuwa się *strict liability*, zakładająca całkowitą rezygnację z oparcia odpowiedzialności karnej o winę, ale omówione tu zostały również konstrukcje *felony murder* i *common intention*. Autor, już we *Wstępie*, zauważa trafnie, że: „konstrukcje te są w pierwszym rzędzie nie tyle odstępstwami od zasady winy, co od zasady oparcia odpowiedzialności karnej o konkretny czyn, prowadząc do penalizacji tego, co stanowi zaledwie okoliczność zachowania sprawcy” (s. 8). Rozdział czwarty poświęcony został okolicznościom uchylającym winę, którymi są wiek, niepoczytalność, intoksykacja, błąd oraz przymus, ale omówiono tu również prowokację policyjną. Ostatni rozdział, piąty, ma wybitnie komparatystyczny charakter, gdyż zestawiono w nim ustalenia pracy dotyczące systemów anglosaskich z prawem polskim. Zakończenie zawiera podsumowanie dokonanych w poprzedzających rozdziałach analiz.

Jak wspomniano, praca jest spójna merytorycznie. Wnioski są logiczne i korespondują z treścią rozprawy. Struktura rozprawy podporządkowana została postawionym celom i problemom badawczym.

Ocena merytoryczna treści rozprawy

Przedstawioną do recenzji pracę uważam za opracowanie oryginalne, spełniające wymogi ustawowe stawiane rozprawom doktorskim.

Praca Arkadiusza Krzysztofa Cieśniewskiego ma bardzo zwartą strukturę oraz wysokie walory merytoryczne. Jej niewielka objętość odzwierciedla styl pisarski Autora, którego znakiem firmowym jest zwięzłość wypowiedzi. Obszernymi fragmentami praca pisana jest w sposób gęsty, wymagający dużego skupienia czytelnika. Lektura rozprawy daje dużo naukowej przyjemności.

Przechodząc do konkretów, godzi się zauważyć, iż Autor postawił sobie niebywale trudne zadanie, a mianowicie wyłożenia w sposób koherentny założeń instytucji zawinienia na tle kultury prawnej, która wcale nie jest koherentna. Zadanie było o tyle trudniejsze, że prezentacja prawa *common law* dokonywana jest na potrzeby zestawienia go z systemem kontynentalnym (polskim), który fundamentalnie różni się od modelu anglosaskiego. Mało tego; prezentacja *common law* winna także być zrozumiała dla czytelnika, który tego modelu jeszcze nie zna, albo ma o nim bardzo ograniczone pojęcie.

Autor sprostał zadaniu mimo, że zmuszony był dokonywać skrótów i pewnych uproszczeń, a także z drugiej strony; uogólnień i generalizacji. Wydaje się jednak, że nie przekroczył granic naukowej rzetelności.

Z rozprawy przebija erudycyjność Autora, którą ujawnia na różne sposoby. Szczególnie ujmuje ją dyskretne jej przejawy. Tak jest np. wtedy, gdy Doktorant napomina o instytucji *versanti in re illicita*, robi to w sposób bardzo trafny, zdradzający, że wie dużo więcej niż ujawnia. Jak wiadomo, wspomniana instytucja znana np. prawu włoskiemu zakłada, w skrócie, że kto dopuszcza się czynu, odpowiada również za wynikający z niego skutek (losowy). Jest to rodzaj odpowiedzialności pośredniej między umyślnością (*dolus*) a nieumyślnością (*culpa*). Ustawowym przykładem jest artykuł 43 kk włoskiego: *preterintenzione*, czyli działanie wywołujące niezamierzone następstwo, a więc sytuację, gdy działanie lub zaniechanie wykracza następstwem poza zamiar sprawcy. Niektórzy uznają *preterintenzione* za formę zamiaru zmieszanego z nieumyślnością, gdyż zamiar dotyczy zdarzenia mniej poważnego, a *culpa* cięższego, według innych autorów włoskich chodzi o formę odpowiedzialności na zasadzie ryzyka. (Por. szerzej A. Di Amato, F. Fucito, *Criminal Law in Italy*, Kluwer Law International, 2020).

Pokusa wejścia w rozważania porównawcze była silna. Autor rozprawy nie zbacza jednak z obranego kursu i koncentruje się na prawie anglosaskim i problematyce winy.

Jak wspomniano, mgr Cieśniewski prowadzi wywód zwięzłe, kieruje narracją do czytelnika obeznanego z tematem. Próżno w pracy szukać szerszych wywodów na temat koncepcji zawinienia, form winy. Nie ma pełnych odniesień do prac autorów niemieckich, jak również odniesienia do dyskusji na temat winy w prawie polskim są raczej śladowe i anegdotyczne.

Nie traktuję jednak tego, jako błędu, przeciwnie: w mojej ocenie to zaleta. W teorii prawa karnego problematyka zawinienia jest niezwykle rozbudowana i nawet skrótowe zajęcie się zagadnieniami obocznymi, czy pośrednio jedynie związanymi z tematem, utrudniałoby śledzenie wyvodu. W niektórych jednak wątkach lapidarność tekstu jest nadmierna, o czym poniżej.

Wskazuje się trafnie, że komparatystyka prawnicza jest najbardziej subtelną dziedziną pracy badawczej w naukach prawnych (R. Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008). Oprócz oczywistych problemów tłumaczeniowych, badacz zobowiązany jest do zachowania i uwzględnienia kulturowych różnic między porównywanymi systemami prawnymi, dokonania wręcz „*kulturowej aklimatyzacji*”. Do tego dochodzą problemy metodologiczne, a także niebezpieczeństwo pominięcia czynników pozaprawnych. Szczególnie groźna wydaje się tendencja do narzucania omawianemu systemowi znanych z ojczywego modelu prawna koncepcji prawnych (por. B. Kowalczyk, *Kilka uwag o praktycznym znaczeniu komparatystyki prawniczej*, [w:] *Cywilizacja administracji publicznej*, pod red. J. Korczaka, Wrocław 2018, s. 243). Oceniana praca potwierdza umiejętności Autora w posługiwaniu się metodą komparatystyczną. Większości typowych zagrożeń udało się uniknąć. Autor konsekwentnie zachowuje odmienności typowe dla ocenianego systemu i nie kontaminuje systemu anglosaskiego narzucaniem krajowych wzorców narracji o winie.

Przedstawiony w pierwszym rozdziale niniejszej dysertacji obraz funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości państw *common law*, związany z odmienną od kontynentalnej rolą sądu, z ławą przysięgłych, która w licznych systemach (w tym polskim) się nie przyjęła, z odmiennym od naszego modelem postępowania karnego, odmiennym trybem tworzenia prawa, itd., tylko potwierdza powyższe prymarne ustalenia komparatystyczne. Bez tych wywodów niemożliwym byłoby zrozumienie odmienności kultury prawnej Anglosasów i ich podejścia do podstaw odpowiedzialności. Prymat praktyki i precedensu w omawianych systemach Autor uwypukla w kolejnych partiach tekstu, umiejętnie przeplatając narrację omówieniami adekwatnych precedensów, stanowiących kamienie milowe rozwoju prawa w poszczególnych jurysdykcjach. Przewagę praktyki nad teorią Autor dopełnił podrozdziałem poświęconym ciężarowi dowodu winy.

Tłumacząc poszczególne pojęcia z prawa angielskiego, czy amerykańskiego tłumacz zazwyczaj staje przed dylematami związanymi z adekwatnością używanych zwrotów polskich. Z jednej bowiem strony rodzi się pokusa tłumaczeń dosłownych, z drugiej nasuwają się wątpliwości co do pojawiających się różnic znaczeniowych i odmienności zakresów desygnatów nazwy w danym systemie. Autor dysertacji jest świadom tych problemów. Widać to wyraźnie w rozdziale 2. O ile termin zamiar *intention* (*dolus*) jest czytelny, adekwatny i zrozumiały, do już termin **zamiar ukośny** jak czasem tłumaczy Autor *oblique intention*, może rodzić przynajmniej *prima facie* wątpliwości. Bardziej trafna wydaje się propozycja translacyjna – **zamiar zawołowany**. Tym niemniej w toku wywodów, w których omówione zostały ustawodawstwo, precedensy sądowe, poglądy doktryny, a następnie problematyka recepcja angielskiej koncepcji *oblique intention* w wybranych jurysdykcjach *common law*, a mianowicie - Irlandii, Hongkongu i Australii, wątpliwości odnośnie istoty *oblique intention* zasadniczo ewaporują. Prezentacja instytucji i podniesione argumenty za określonym jej stosowaniem są przekonujące i spójne.

Podobnie jest z kolejnymi fragmentami rozprawy. Dużą naukową przyjemność zapewne sprawi Czytelnikom lektura pozostałych wywodów rozdziału 2. Bardzo klarownie, ze znajomością rzeczy, i wspomnianych kulturowych odmienności, Autor omówił tematykę *winy z wiedzy*, w tym szczególnie istotną doktrynę **umyślnej ignorancji** (*Willful blindness*). Doktorant ilustruje wywody interesującymi przykładami z orzecznictwa. Niektóre odniesienia historyczne są szczególnie ciekawe i przemawiające do wyobraźni, jak to dotyczące tzw. *Nelsonian Blindness*.

Pewne wątpliwości pojawiają się co do trafności tłumaczenia terminu **recklessness**. Autor konsekwentnie tłumaczy ten zwrot terminem **zuchwalstwo**, co nie wydaje się do końca przekonujące. Doceniając twórczy wysiłek Doktoranta pozostałbym przy zwrocie **lekkomyślność**. Wydaje się, że wywody byłyby czytelniejsze. **Zuchwały** ma bowiem w języku polskim także konotacje pozytywne (w znaczeniu odważny, por. <https://sjp.pwn.pl/sjp/zuchwaly>), a chyba nie o takie odniesienia chodzi.

Niezwykle interesujące są także wywody dotyczące kwalifikowanego zuchwalstwa, a to z tego powodu, że instytucja ta wydaje się najbardziej zbliżona do konstrukcji zamiaru ewentualnego. Doktorant wyraź tło australijsko – amerykańskie do swych rozważań, co wypadło przekonująco. Autor wykazuje się znajomością tematu prezentując kolejno interpretacje: opartą o obiektywne okoliczności działania sprawcy, o ocenę stopnia ryzyka spowodowanego przez sprawcę, o wielość ofiar, wykładnię traktującą *depraved indifference* jako samodzielną formę winy, a na koniec tzw. *murder by abuse statutes*. Rozdział zamyka

krytyka *depraved-heart murder* opatrzona przykładami spraw oraz rozwiązań prawnych ze Szkocji, Kanady i Indii. Autor potwierdził tu swe umiejętności deskryptywne i analityczne.

Rozdział 3 zawiera ograniczenia zasady winy w systemach *common law*. Układ tego rozdziału jest przemyślany i uporządkowany. Otwiera go prezentacja zasady *felony murder*, dalej czytelnik ma szansę na zapoznanie się z kształtem odpowiedzialności kolektywnej, a na koniec z odpowiedzialnością na zasadzie *strict liability*. Układ rozdziału zmierzający w kierunku odpowiedzialności w pełni obiektywnej wydaje się naturalny i logiczny. Podobnie wysoko w warstwie sprawozdawczej, ale i analitycznej wypadł Rozdział 4, w którym omówione zostały okoliczności uchylające winę: wiek, niepoczytalność i automatyzm, intoksykacja, błąd, przymus, a na koniec prowokacja policyjna.

Pracę zamyka Rozdział 5 Wina w prawie angloamerykańskim na tle winy w prawie polskim. Zwarzywszy na cel i hipotezy pracy oczekiwać można było bardziej rozbudowanych rozważań. Odnosi się wrażenie, że Autorowi nie starczyło czasu lub cierpliwości, aby przedstawić winę w prawie polskim w sposób bardziej pogłębiony. W efekcie realizacja drugiego deklarowanego celu rozprawy, którym było – przypomnijmy - zestawienie problematyki zawinienia w kulturze anglosaskiej „z regulacją winy w prawie polskim, zmierzające do odpowiedzi na pytanie, czy jakiegokolwiek rozwiązania i doświadczenia tej kultury mogłyby wnieść cokolwiek użytecznego do polskiego prawa” wypadła poprawnie, lecz powierzchownie.

O ile pominięcie prac twórców i komentatorów k.k. z 1932 oraz 1969 roku można byłoby tłumaczyć np. zakresem tematycznym rozprawy, potrzebą utrzymania odniesień do współczesności, itd., to pominięcie aktualnych debat nie jest już uzasadnione. Ze starszych prac nie jest natomiast w najmniejszym stopniu zrozumiałe pominięcie kluczowych prac W. Woltera, który stworzył koncepcję tzw. *obojętności woli*, która jest nadal aktualna, co więcej - najlepiej tłumaczy istotę **godzenia się** z art. 9 § 1 k.k. z 1997 roku. Koncepcja ta jest wciąż często wykorzystywana w orzecznictwie i nauce (por. np. postanowienie SN z dnia 9 lipca 2020 r., II KK 394/19, LEX nr 3225064, w którym powiedziano wprost: „wśród wielu koncepcji zamiaru ewentualnego najczęściej w orzecznictwie przyjmuje się teorię obojętności woli sprawcy”). Brakuje odniesień do podstawowych prac np. W. Wróbla, M. Rodzyńkiewicza, J. Majewskiego, P. Kardasa i innych, którzy prowadzili ożywioną dyskusję na temat istoty winy w polskim prawie karnym u zarania nowych kodyfikacji. Nie jest zrozumiałe całkowite pominięcie prac koryfeusza polskiej karnistyki, w tym zwłaszcza pracujących nad k.k. z 1997 r. w charakterze kolejnych przewodniczących Komisji Kodyfikacyjnej K. Buchały i A. Zolla. Brakuje prac T. Kaczmarka i J. Giezka. Prace J. Giezka mogły się okazać szczególnie cenne, z

uwagi na jego wypowiedzi dotyczące konstrukcji przewidywania u progu k.k. z 1997 r. (por. np. tegoż, *O tendencjach do subiektywizowania bezprawności oraz obiektywizowania winy we współczesnym prawie karnym*, [w:] *Wybrane zagadnienia reformy prawa karnego*, Wrocław, 1997, s. 9-19, tenże; *Kilka uwag o ujęciu nieumyślności w nowym kodeksie karnym*, *Nowa kodyfikacja prawa karnego*. T. 2, Wrocław, 1998, s. 9-20). Brakuje też prac B. Król – Bogomilskiej, w tym fundamentalnej *"Formy winy" w prawie karnym w świetle psychologii*, Warszawa 1991 i innych. W efekcie Autor nie uchwycił właściwie głębi debaty na temat obiektywizacji odpowiedzialności karnej w polskim prawie karnym, a obiektywizację tę widać zwłaszcza w pracach A. Zolla, choćby w jego wypowiedziach komentarzowych, które Autor pominął.

Rozdział 5 wymaga pogłębienia, do czego zachęcam, zwłaszcza w przypadku zamiaru publikacji rozprawy jako monografii. Rozdział 5 jest poprawny, wnioski przewidywalne.

Doktorant umiejętnie wychwycił odmienności winy w prawie angloamerykańskim. Główne wady tegoż systemu, a więc aposterioryzm, niestabilność i kazuistykę regulacji winy (s. 189 – 193) opisano trafnie i przekonująco. Pracę zamyka interesujące omówienie dyskusji na temat obiektywizacji odpowiedzialności karnej oraz adekwatności kontynentalnej konstrukcji zamiaru ewentualnego do jego angloamerykańskich odpowiedników. Interesująca jest też dyskusja na temat porównania zamiaru ewentualnego i jego angloamerykańskich odpowiedników. W tej części rozprawy niekiedy brakuje odniesień do literatury (brak wskazania źródła przy cytacie z Lorda Diplock'a na s. 190), bądź odniesienia są jedynie z drugiej ręki, jak w rozważaniach np. na temat koncepcji tzw. *trzeciej winy* (s. 205). Na pewno interesujące jest odniesienie do propozycji nauki anglosaskiej nt. zamiaru ewentualnego, czy odświeżenie starej dyskusji na temat **trzeciej winy**.

Krótkie zakończenie pracy (zaledwie półtorastronicowe – s. 211-212) wprowadzać może w błąd i sprawiać wrażenie, że Autor nie podsumował właściwie rozprawy, ale w istocie kilka ostatnich podrozdziałów ostatniego rozdziału (w tym 5.2 i 5.3) pełni *de facto* rolę podsumowującą wywody całej dysertacji.

Zbierając wnioski cząstkowe można zaakcentować następujące walory rozprawy:

- przekrojowe badania komparatystyczne obejmujące szereg ustawodawstw *common law*, w zakresie nie opracowanej w nauce polskiej problematyki
- pogłębiane i wartościowe analizy dogmatyczne i literaturowe,
- trafnie dobrane i omówione orzecznictwo,
- ład strukturalny pracy,

- ciekawe konkluzje *de lege ferenda*.

Nieliczne mankamenty rozprawy, to:

- brak szerszej i aktualnej prezentacji dyskusji na temat zawinienia w prawie polskim,
- płytkie rozważania historyczne,
- nazbyt skrótowo przedstawione wnioski końcowe.

Wskazane wyżej uwagi krytyczne nie podważają wysokiej oceny rozprawy. Zaletą jej jest wysoki poziom, rzetelność analiz, umiejętność w formułowaniu sądów, jasność i przejrzystość argumentacyjna, przedstawienie klarownych propozycji *de lege ferenda*.

Strona formalna rozprawy oraz dobór źródeł

Wykorzystany w rozprawie wybór źródeł w zakresie literatury anglosaskiej jest obszerny, dobrze dobrany i w zasadzie wyczerpujący. Brakuje szerszej prezentacji literatury polskiej i, szerzej rzecz ujmując; kontynentalnej. W opracowaniu mgra Arkadiusza K. Cieśniewskiego braki literaturowe, z uwagi na przyjętą perspektywę badawczą, mają mniejsze znaczenie i nie przekreślają pozytywnej oceny rozprawy.

Rozprawa napisana jest dobrą polszczyzną i została poprawnie przygotowana redakcyjnie. Błędy interpunkcyjne, literowe i stylistyczne nie są niestety rzadkie, lecz nie zakłócają zasadniczo lektury pracy. Przykładowo: (s. 53) wers drugi, trzeci akapit jest: „W wypadku **taki** należy”, a powinno być: „W wypadku **takim** należy”, (s. 154) wers drugi, drugiego akapitu jest: „poradził sobie **za** zbyt szerokim rozumieniem”, a winno być: „poradził sobie **ze** zbyt szerokim rozumieniem” (s. 161) jest: „sprawca niepełnoletni podlega **inne** rodzaju sankcjom”, a powinno być: „sprawca niepełnoletni podlega **innego** rodzaju sankcjom” (s. 162) przypis 515 jest: „Willy’ego Bosketa **urodoznego**”, a powinno być: „Willy’ego Bosketa **urodzonego**”, choć jest wątpliwość co do odmiany imienia oskarżonego, gdyż w oryginale pisze się je: Willie. (s. 174) pierwszy wers pierwszego akapitu: „Instrukcja ta stała się **postawą**”, a powinno być: „Instrukcja ta stała się **podstawą**” (s. 178) czwarty akapit od góry, czwarty wers jest: „czyn dokonany **po** wpływem gróźb”, a powinno być „czyn dokonany **pod** wpływem gróźb” (s. 182) pierwszy akapit, szósty wers od dołu jest: „oskarżony **prze** wejściem w życie wspomnianej ustawy”, a powinno być „oskarżony **przed** wejściem w życie wspomnianej ustawy”, (s. 199) wers 3 drugiego akapitu od góry: „konstrukcje obiektywizujące odpowiedzialność są z nierzadko uznawane za niekonstytucyjne”, gdzie samotna litera „z” wydaje się zbędna, itd. itp...

Konkluzja

Jak wskazano na wstępie, recenzowana praca mgr Arkadiusza K. Cieśniewskiego to pogłębione, teoretyczne z zakresu prawa karnego porównawczego. Autor przygotował rozprawę metodologicznie poprawnie i nie ulega wątpliwości, że przedstawione dzieło spełnia kryteria wskazane w ustawie, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, stąd **w pełni uzasadnione jest dopuszczenie Pana mgr. Arkadiusza K. Cieśniewskiego do udziału w dalszych etapach postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk prawnych.**

Prof. UG dr hab. Wojciech Zalewski

